

Trekvlinders in 1969

door

B. J. LEMPKE

(Dertigste jaarverslag)

Januari was zacht met slechts nu en dan een temperatuur die iets beneden het nulpunt daalde. Februari daarentegen was koud. Veel hagel- en sneeuwbuien aan het eind van de eerste decade, in de nacht van 13 op 14.II op verschillende plaatsen in het binnenland 18 ° vorst, op de 16de hevige sneeuwstormen in het oosten van het land. Maar op 20.II trad een lichte dooi in en toen twee dagen later de sneeuw (in Amsterdam) verdwenen was, bleken de crocussen er onder doorgegroeid te hebben en waren al enkele gele knoppen zichtbaar! Begin maart werden ze steeds talrijker en op 6.III stonden de oranje wijd open. De tweede en derde decade van maart waren echter koud, 16.III werd zelfs de koudste zestiende van deze eeuw en de 17de werd het noorden geteisterd door hevige stuifneeuwbuien, die het verkeer volkomen verlamden. Ten zuiden van de grote rivieren bleef het echter volop lente, bloeiden de voorjaarsbloemen en vlogen de insekten, terwijl het in de andere helft van het land winters weer was met middagtemperaturen, die nauwelijks 5 ° haalden. Het K.N.M.I. klassificeerde de maartmaand dan ook als de koudste sinds 1888.

April begon guur met noordoosten wind, maar de 7de, tweede Paasdag, was het prachtig weer en de drie daarop volgende dagen waren zelfs warm met plaatselijk temperaturen van 23 en 24 °, wat tot gevolg had, dat nu in enkele dagen het crocusfestijn afgelopen was. Daarna echter werd het weer veel ongunstiger, guur, veel wind, af en toe hagel en in de nacht van 18 op 19.IV te Eelde zelfs 4 cm sneeuw en een temperatuur van — 8 °. Nog nooit tevoren was zo laat in het jaar een zo lage temperatuur waargenomen!

Mei was zeer wisselvallig: enkele dagen heel mooi (Eindhoven op 13.V 31 °!), maar ook verscheidene koude met nachtvorst. Juni was vrijwel normaal, veel dagen met mooi weer, afgewisseld door enkele minder fraaie. Juli was mooi, temperatuur soms boven 30 ° (Eelde op 29.VII zelfs 34 °!) en vrij droog. De eerste helft van augustus was warm, met weinig regen, maar de tweede was kil, met temperaturen die niet boven 15 à 16 ° uitkwamen en veel buien, waardoor deze maand toch een van de natste van deze eeuw werd.

September was overdag zeer fraai en bijzonder droog, maar de nachten waren vrij koud met vaak noordelijke winden. Hetzelfde weertype overheerste in oktober en zo hadden we een recordherfst wat droogte betreft en de warmste sinds 1865. In november daarentegen was het weer zeer wisselvallig, veel buien en een koud slot: op 29.XI in het zuiden van Limburg 14 cm sneeuw en op veel plaatsen lichte vorst. December tenslotte was zeer koud. In Eindhoven werd in de nacht van de 9de — 12 ° geregistreerd! Het werd op een na de koudste decembermaand van deze eeuw. Samenvattend: een koud voorjaar, maar een mooie zomer en herfst.

Vooraf verschillende dagvlinders met meer dan één generatie reageerden voortreffelijk op de zonnige zomer en herfst. Op tal van plaatsen werd *Inachis io* opvallend talrijk gezien, ook in het noorden van het land: op 4.VIII zeker 200 op

Ameland (DOLFIEN), 10.VIII veel te Leeuwarden (STOBBE). Verder o.a. Deventer, Amsterdam, Walcheren, de Braakman. Nog 11 oktober vloog een dagpauw-oog te Amsterdam in het Vondelpark (STEGWEE). Omstreeks half augustus was *Aglaia urticae* zeer talrijk, evenals *Pieris brassicae* en *P. rapae*. Van *P. brassicae* heb ik geen derde generatie gezien, maar die van *rapae* en *napi* vloog zeer goed. Bij Lottum was zelfs de vierde generatie van *rapae* algemeen volgens waarnemingen van VAN DE POL. Nog op 17.X waren afgevlogen mannetjes en wijfjes op bloeiende knolletjes bezig met nectar zuigen. *Papilio machaon* werd op verschillende plaatsen gezien, waar hij al jaren verdwenen was: Waskemeer en Oosterwolde in Friesland, Soest, ook weer op Walcheren. Zie ook WEDTS DE SWART in *Natura* 66: 129—132 (1969). Maar ook andere insecten profiteerden van het fraaie weer. Ik zag in jaren niet zoveel hommels en zweefvliegen in augustus op de bloemen in de tuinen!

Ik heb overigens wel met enige bezorgdheid de resultaten van het onderzoek in 1969 tegemoet gezien. Het K.N.M.I. stopte zijn jarenlange medewerking, waardoor dus ook de door dit instituut bekostigde invulkaarten kwamen te vervallen. Gelukkig kon de Afdeling Entomologie van het Amsterdamse Zoölogisch Museum (nu: Instituut voor taxonomische zoölogie) de administratieve zorgen overnemen. Bij het invullen werd veel meer aan het initiatief van de medewerkers overgelaten dan voorheen, maar ook dit werd geen teleurstelling. In totaal werden 108 bruikbare formulieren teruggestuurd, waaruit het volgende verslag samengesteld kon worden.

1. *Pontia daplidice* L. Van deze zeldzaamheid ving A. GOUTBEEK 3.VIII een beschadigd exemplaar te Vilsteren (Ov.).

2. *Pieris brassicae* L. Op 29.V vloog de vlinder opvallend talrijk in het binnenduingsgebied van Voorne, in twee uur tijd werden zeker 50 stuks geteld. Ze vlogen erg wild, meest in noordelijke richting. Op 30.V werd duidelijk trek waargenomen te Zandvoort. Tussen 15.00 en 16.30 uur werden 32 vlinders geteld, die op 0,5—1 m hoogte op het strand vlogen, evenwijdig aan de duinen. Ongeveer elke twee minuten dook een nieuw exemplaar uit het zuiden op. De trek eindigde toen de lucht betrok (VESTERGAARD).

3. *Pieris rapae* L. Echte trek werd bij deze soort nauwelijks waargenomen. Alleen kon vastgesteld worden, dat een exemplaar met de trek van *P. brassicae* bij Zandvoort meevloog, terwijl 28.VII drie stuks vanuit zee rechtstreeks op de kust bij Goedereede aanvlogen (VROEGINDEWEIJ).

4. *Colias hyale* L. Geen enkele melding werd ontvangen van de voorjaarsgeneratie. De eerste waarneming dateert pas van 2 augustus te Ubachsberg. Op twee uitzonderingen na werd de vlinder uitsluitend in het zuiden van Limburg gezien, het meest in augustus, slechts op enkele verspreide data in september (laatste datum: 30.IX).

Vindplaatsen. Lbg.: Wijlre, Schin op Geul, Sijpeld, Ubachsberg, Ransdaal, Echt, Swalmen. Zl.: Colijnsplaat (één op 12 september, VAN AARTSEN).

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 61, wel beduidend meer dan de 21 van 1968, maar toch een zeer matig jaar.

5. *Colias crocea* Fourcroy. De eerste oranje luzernevlinder werd 18 juli te Dalfsen gezien (GOUTBEEK), gevolgd door twee op 26.VII te Eijs en een ♀ op 28.VII te Alphen aan den Rijn. In augustus zeven stuks op zes verschillende dagen, wat meer in september, maar de meeste pas in oktober, de laatste op 23.X te Herkingen (HUISMAN). Vrij zeker zijn dit afstammelingen van de vroegste immigranten geweest.

Vindplaatsen. Lbg.: Eijs, Simpelveld, Ransdaal, Echt. N.B.: Drunen. Zl.: Dekslot op Walcheren, Boudewijnskerke, Brouwershaven. Z.H.: Herkingen, Oostvoorne, Sliedrecht, Alphen aan den Rijn. N.H.: Amsterdam, Weesp. Zuidelijk Flevoland. Ov.: Dalfsen.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 41, ook zeer matig, al was het dan ook meer dan de 21 van 1968.

6. *Vanessa atalanta* L. Op 27 maart werd een levende atalanta achter de ruit van een zoldervenster te Almelo aangetroffen (B. HOEKSTRA), blijkbaar een exemplaar dat hier zeer vroeg aangekomen was. Drie waarnemingen in april: 7.IV te Steenwijk (B. AUKEMA), 8.IV te Nieuwerkerk aan den IJssel (Mej. N. BOONEKAMP) en 25.IV te Kalenberg (weer B. AUKEMA). In mei op niet minder dan 17 verschillende dagen, maar toch steeds in zeer kleine aantallen. Ook in juni en de eerste helft van juli kwam er weinig verbetering en nog op 15.VII werd een afgevoegen immigrant gezien en zelfs drie op de volgende dag. Maar de eerste trekken hadden al lang eieren gelegd en vanaf half juli begonnen de verse dieren van de eerste inheemse generatie dan ook te verschijnen. Vooral in de derde decade gingen de dagtotalen dan ook snel stijgen (74 op 27 en 29.VII). In de eerste augustusweek viel de top van deze generatie (105 op 1.VIII, 134 op 4.VIII). In de tweede helft van de maand werd de vlinder echter zeer schaars en pas in de tweede helft van september kwam hierin een duidelijke verbetering. Dank zij de fraaie herfst vloog de tweede generatie zelfs veel beter dan de eerste, zoals wel blijkt uit de dagtotalen: 270 op 28.IX, 227 op 5.X, op 12.X nog 131. Pas in de derde decade van oktober begon de vlinder echt schaars te worden, maar zelfs in november werd hij nog op vier dagen gezien: op 2.XI nog liefst 12 stuks, daarna telkens één op 5.XI te Doorn, op 20.XI te Kerkdriel en de laatste op 23.XI te Acht (P. FOOLEN).

Trek. Op 12.IX één snel vliegend in zuidelijke richting te Burgh en 6.X weer één (BOOT), in de tweede helft van oktober trek in zuidwestelijke richting langs de kust van Walcheren (WEDTS DE SWART), op 18.X twee te Oosterhout in zuidelijke richting (A. J. M. FRANSSSEN).

Lichtvangsten. Op 26.VII één in de val te Ritthem (HUISMAN), 4.VIII te Nijswiller (PENNERS), 11.VIII te Oostkapelle (VAN AARTSEN), 12.IX te Melissant (HUISMAN), 1.X te Hendrik-Ido-Ambacht (BOGAARD), 6.X te Den Haag (kapelaan GROENENDIJK). Voor een dagvlinder opvallend veel dus.

Totaal aantal waarnemingen: 4265, nog niet de helft van 1968, een vrij matig jaar dus, en dat nog alleen dank zij de goede vlucht in de herfst.

7. *Vanessa cardui* L. Op 15 januari zag HUISENGA een distelvlinder bij de Hembrug vliegen, wel de wonderlijkste waarneming die ooit in Nederland bij deze soort gedaan is! De werkelijke immigratie begon pas half mei (15.V één te

Heerlen, E. VAN MASTRIGT, en te Den Oever, S. DE BOER). Vanaf 22.V wordt de vlinder bijna dagelijks in kleine aantallen gemeld (hoogste aantal 15 op 12.VI). Hetzelfde geldt voor de eerste twee decaden van juli, maar in de derde gaan de dag-totaal plotseling oplopen. Ongetwijfeld wordt dit veroorzaakt door het verschijnen van de eerste in Nederland geboren generatie, wat duidelijk blijkt uit de waarnemingen van verse exemplaren. Op 27 en 28.VII wordt al een dagtotaal van 44 stuks geregistreerd, op 1.VIII 65, op 3.VIII 213 en de vijfde zelfs 383. Dit komt vooral door een sterke concentratie langs de dijk van zuidelijk Flevoland bij Muiden, waar HOUKES op een afstand van drie km niet minder dan 241 voedsel zoekende exemplaren telde. Dat deze generatie evenwel niet erg hokvast was, blijkt wel hieruit, dat er vijf dagen later nog maar 17 waren. Hetzelfde werd op Terschelling opgemerkt. Op 4.VIII telde DOLFIEN er 50 stuks, maar op 7.VIII zag NIEUWLAND er geen enkele. En bij Rockanje telde J. SLOT op 14.VIII niet minder dan 180 *cardui's* maar op 23.VIII zag hij er nog maar één. Overal werd de vlinder trouwens in de tweede augustushelft veel schaarser en begonnen de weinige exemplaren er steeds minder fraai uit te zien. Het zou niet onmogelijk zijn, dat het grootste deel van onze eerste inheemse generatie eenvoudig weggetrokken is.

Zonder onderbreking verscheen in september de tweede inheemse generatie, als altijd veel bescheidener in aantal (maximum 28 op 13.IX). De hele maand en een groot deel van oktober werden de prachtige verse exemplaren waargenomen. In de derde oktoberdecade werd de vlinder echter zeer schaars met als slotdatum 28.X.

Trek. Op 12 juni zag LEFFEF bij Ommen 15 stuks, die in $\pm$ 12 minuten in noordwestelijke richting doortrokken.

Totaal aantal waarnemingen: 2930, bijna 1000 meer dan in 1968! Beslist geen slecht jaar voor deze soort.

8. *Issoria lathonia* L. Na de spectaculaire aantallen die aan het eind van de veertiger jaren genoteerd werden, is de vlinder afgezien van een paar kleine opflikkeringen, in het binnenland tot een zeldzame verschijning geworden en 1969 maakt daar geen uitzondering op. Pas op 3 juli kwam de eerste waarneming: één te Uden (HEUPERS). Op 27 juli zag NEIJTS drie te Heer Hugowaard, vrij dicht bij het duingebied dus. In augustus werd de vlinder op 9 verschillende dagen gemeld, meest in de westelijke helft van het land, en daarmee kwam ook het einde van het seizoen: geen enkele herfstwaarneming!

Vindplaatsen. N.B.: Uden. Z.H.: Rotterdam, Nieuwerkerk aan den IJssel, Leidschendam. N.H.: Oosthuizen, Heer Hugowaard, Weesp. Utr.: Soest. Gdl.: Apeldoorn.

Totaal aantal waarnemingen: 16!

(In het duingebied werd *lathonia* voor het eerst op 28 april te Egmond-Binnen gezien door Br. MELKERT. In mei, juni en juli werd de vlinder herhaaldelijk in het Duindistrict waargenomen, maar het meest toch in augustus, toen ook meldingen van Vlieland en Ameland binnenkwamen. In de eerste helft van september was *lathonia* eveneens present, waarna nog twee waarnemingen in oktober volgden (3.X een afgevoegen vlinder te Haamstede, 9.X een verse te Bakkum). Als altijd was het moeilijk nauwkeurig het aantal generaties vast te stellen, daar herhaaldelijk verse en afgevoegen exemplaren door elkaar vlogen. Vermoedelijk zijn er drie geweest. In totaal werden uit dit biotoop 284 stuks gemeld).

9. *Danaus plexippus* L. Op 22 november werd een exemplaar van deze beroemdheid levend aangetroffen aan boord van een schip in de haven van Rotterdam, dat in een envelop meegenomen werd naar Middelharnis en een paar dagen later bij de heer VROEGINDEWEIJ belandde, gezien het transport in nog vrij goede toestand. Natuurlijk is dit geen echte immigratie, maar het geval bewijst wel, hoe exemplaren in Europa terecht kunnen komen. De meeste waarnemingen worden trouwens bij of niet al te ver van havensteden gedaan.

10. *Lysandra coridon*. Na verscheidene jaren in het verslag ontbroken te hebben, kan nu weer een exemplaar vermeld worden: op 5 augustus werd een ♂ te Belfeld gevangen (L. REIHS).

11. *Acherontia atropos* L. Op 12 september werd een doodshoofdvlinder te Nieuwerkerk op Duiveland aangetroffen volgens mededeling van de heer BOOT. Op 15.IX werd er één in de val te Oostvoorne gevonden (VESTERGAARD) en omstreeks dezelfde datum werd een andere te Brielle aangetroffen (R. DE JONG). 20 oktober ving HUISMAN er één te Melissant en 25.X VAN TUYL één te Weesp. Bovendien werd in september een *atropos* te Leeuwarden gevonden en begin X een dood exemplaar te Petten (beide gemeld door STOBBE). Het totale aantal bedraagt dus slechts zeven!

Op 15 augustus werd een volwassen rups te Urmond in Zuid-Limburg gevonden, die onmiddellijk verpopte en op 4 november binnenshuis een vlinder leverde (Pater MUNSTERS).

12. *Herse convolvuli* L. De laatste vijf jaar is de windepijlstaart bijzonder schaars. In totaal werden in 1969 slechts vier stuks waargenomen: op 7 augustus te Ruurlo (LUKKIEN), de volgende dag te Hoorn (PEERDEMAN), 1 oktober te Renesse vliegend op *Saponaria* (Mevr. VAN DER SALM-DOORNINK), terwijl 4.X de laatste in een stadsplantsoen te Zierikzee werd gevangen (mededeling BOOT).

13. *Macroglossum stellatarum* L. Precies hetzelfde geldt voor de kolibriëvlinder. Het eerste exemplaar werd 14 juli te Ospel gezien (v. d. DONK). In augustus en september werd de vlinder op vier dagen te Echt waargenomen (VRANKEN), 5 oktober te Swalmen en 10 en 25.X te Middelharnis, de eerste op kamperfoelie, de tweede op bernagie (VROEGINDEWEIJ). Het totale aantal exemplaren bedroeg slechts negen!

14. *Spectrum livornica* Esper. KAIJADOE ving 17 september een mooi gaaf exemplaar van deze zeldzaamheid te Epe.

15. *Scotia ipsilon* Hufnagel. Het eerste exemplaar werd 21 mei in de val te Haamstede aangetroffen (BOOT). In dezelfde maand werden nog drie stuks gezien. In juni werd de vlinder slechts op acht data gemeld en in juli maar op vier, nooit hoger dan één of soms twee per dag. De immigratie is dus zeer klein geweest.

Al op 2 augustus werd een verse vlinder aangetroffen, een bewijs, dat de inheemse generatie begon uit te komen. In augustus, september en oktober werd deze op bijna alle dagen gemeld, maar het hoogste dagtotaal was slechts 22 op 15.VIII en 14.IX. In november werd *ipsilon* slechts op drie dagen in één exemplaar gemeld: 1.XI te Dalfsen (GOUTBEEK), 22.XI te Vijlen (LANGOHR) en 23.XI te Lottum (VAN DE POL).

Behalve uit Friesland en Groningen werden gegevens over de vlinder uit alle provincies ontvangen.

Totaal aantal waarnemingen: 384, wat voor deze soort weinig is.

16. *Peridroma saucia* Hübner. Het eerste exemplaar werd 8 juli aangetroffen in de val van het proefstation te Naaldwijk, gevolgd door een tweede te Valkenisse op 16.VII. Ook in augustus slechts twee waarnemingen: de 12de bij de Abdij Sion, de 22ste te Simpelveld. September was als altijd de beste maand met waarnemingen op 12 verschillende dagen met een maximum van vier (!) op 16.IX. Oktober leverde 10 *saucia*'s op op negen dagen en november nog twee, op de 6de te Oosthuizen en de 9de een iets afgevlagen ♂ te Oostvoorne.

Vindplaatsen. Lbg.: Simpelveld, Annendaal, Montfort. N.B.: Nuenen. Zl.: Valkenisse, Oostkapelle. Z.H.: Melissant, Oostvoorne, Naaldwijk, Arkel. N.H.: Halfweg, Oosthuizen. Ov.: Abdij Sion.

Totaal aantal waarnemingen: 37, evenals 1968 een zwak jaar voor de soort.

17. *Mythimna unipuncta* Haworth. Op 10 oktober werd een vers ♀ te Oostvoorne op licht gevangen (VESTERGAARD). Dit is het derde exemplaar, dat uit Nederland bekend is.

18. *Chloridea nubigera* Herrich-Schäffer. Van deze zeer zeldzame immigrant werd 23 oktober een ♂ gevonden in de val te Oosthuizen (VAN ROOYEN). De tweede keer, dat de soort in Nederland is aangetroffen.

19. *Spodoptera exigua* Hübner. Vier vangsten in juli: 18.VII te Halfweg (VAN AARTSEN), 22 en 29.VII telkens één te Melissant (HUISMAN) en 30.VII weer een exemplaar te Halfweg. Tenslotte op 15 september een *exigua* te Valkenisse, weer door VAN AARTSEN, zodat het totaal vijf stuks bedraagt.

20. *Autographa bractea* Den. & Schiff. Met drie exemplaren van deze zeldzame immigrant werd 1969 het recordjaar! Op 10 juli werd een vers ♂ te Heerlen gevangen (CUPEDO), 26.VII volgde het tweede bij de Abdij Sion (FLINT) en 27.VII ving G. DIJKSTRA het derde te Oosterend op Terschelling.

21. *Autographa gamma* L. Net als bij *Vanessa cardui* een uitzonderlijk vroege waarneming: op 2 februari te Valkenisse (VAN AARTSEN)! Door het koude voorjaar begon de immigratie in april zeer aarzelend: op 4 en 19.IV telkens één te Zaandam (B. AUKEMA) en 23.IV een gaaf ♂ te Leidschendam (BLOKLAND). Vanaf 10 mei werd de vlinder evenwel haast elke dag gezien, soms in verrassend aantal: op 15.V liefst 18 stuks te Sliedrecht (BOGAARD). Vooral in de tweede helft was dat nog sterker: 673 op 22.VII, 1300 op 26.VII. En begin augustus was *gamma* plaatselijk soms in grote aantallen aanwezig, zo 2.VIII te Elspeet, 3 en 4.VIII op Vlieland en Terschelling. Toch zat er sterke beweging in deze zwermen. Op beide laatstgenoemde dagen vloog de vlinder bij duizenden op bloeiende dophei op de Koegelwiek (Terschelling), maar op 5.VIII was de zwerm volkomen verdwenen, er was geen enkel exemplaar meer op de dophei te vinden (G. DIJKSTRA)! 10 augustus vloog de vlinder talrijk te Oostvoorne (ELFFERICH), 11.VIII was hij op heel Walcheren bij duizenden aanwezig (VAN AARTSEN), 14.VIII zaten er enorme aantallen in de val te Halfweg. In de tweede helft van augustus namen de aantallen evenwel sterk af, mogelijk onder invloed van het ongunstiger geworden weer, want toen in september de fraaie herfst inzette, werden ook de

aantallen weer beter: 423 op 9.IX, 680 op 12.IX. Maar ook nu weer plaatselijk soms enorme zwermen: op 13, 14 en 15.IX weer duizenden *gamma's* op Terschelling (G. DIJKSTRA), op 13.IX enorme aantallen op bloeiende zulte te Vrouwenpolder (WEDTS DE SWART), op 9.X op bloeiende herik te Soest (HEUPERS). Het probleem is wel, waar deze zwermen vandaan komen. Dat het afstammelingen van onze zomergeneratie zouden zijn, wordt steeds onwaarschijnlijker gezien de feiten die bekend geworden zijn over de ontwikkeling van de ovariën van de wijfjes. (Dat de dieren steriel zouden zijn is vrijwel zeker niet waar, de gonaden zijn alleen niet ontwikkeld.)

Alle dagen van oktober werd de vlinder gezien, maar de aantallen werden in de derde decade wel zeer klein. Toch werd hij nog op 10 dagen in november gemeld, het laatst op 23.XI te Ommen (GOUTBEEK) en 26.XI te Nieuwerkerk aan den IJssel (Mej. F. BOONEKAMP).

M e r k e n . Op 28 juni merkte CUPEDO 50 stuks te Heerlen. De volgende dag werd nog één ervan teruggezien, daarna niet meer.

T o t a a l a a n t a l w a a r n e m i n g e n : 99000, waarmee 1969 tot de goede jaren voor de soort behoort.

22. *Macdunnoughia confusa* Stephens. Op 15 juli werd een vers exemplaar te Annendaal gevangen (MAASSEN), 31.VII het tweede te Deventer (FLINT). In augustus werd de vlinder op zes verschillende dagen gemeld, steeds in één exemplaar per vindplaats. September leverde maar één waarneming op (19.IX te Klimmen, E. VAN MASTRIGT), terwijl in de eerste week van oktober de laatste twee volgden.

V i n d p l a a t s e n . Lbg.: Klimmen, Annendaal, Vlodrop, Swalmen, Belfeld. Ov.: Deventer, Abdij Sion. Fr.: Oosterend (Terschelling, op 13.VIII, G. DIJKSTRA).

T o t a a l a a n t a l e x e m p l a r e n : 14, het beste totaal sinds 1955!

23. *Plusia chryson* Esper. Van deze rariteit ving ASSELBERGS op 2 augustus een exemplaarexemplaar te Bergen op Zoom, de eerste melding sinds 1963.

24. *Catocala fraxini* L. Op 2 september werd een exemplaar van het blauwe weeskind te Drouwen gevangen (H. FRIELINK).

25. *Orthonama obstipata* Fabricius. Reeds op 25 mei ving HUISMAN een vers ♂ te Ritthem. In juli werd de vlinder op zeven dagen gemeld, bijna steeds in de zuidelijke helft van het land. Augustus leverde slechts één waarneming op (twee stuks op 19.VIII te Halfweg). September werd weer beter: meldingen op zes verschillende dagen. Maar de beste maand werd oktober met waarnemingen op 16 dagen, vooral in de tweede helft. Opvallend vooral was de vangst van niet minder dan 11 exemplaren op 21.X te Oosthuizen (VAN ROOYEN). In november tenslotte nog drie meldingen: 2.XI te Stein, 3.XI een gaaf ♂ te Naaldwijk en 28.XI de laatste bij de Abdij Sion in Overijssel (FLINT).

V i n d p l a a t s e n . Lbg.: Gulpen, Heerlen, Stein, Annendaal, Swalmen. Zl.: Ritthem, Valkenisse, Oostkapelle. Z.H.: Melissant, Oostvoorne, Naaldwijk, Arkel. N.H.: Halfweg, Oosthuizen, Egmond-Binnen, Naardermeer. Gdl.: Ruurlo. Ov.: Deventer, Abdij Sion.

T o t a a l a a n t a l w a a r g e n o m e n e x e m p l a r e n : 70, het hoogste aantal dat tot nog toe in Nederland bereikt werd.

26. *Nomophila noctuella* Den. & Schiff. Zowel in mei als in juni telkens één exemplaar te Melissant (23.V en 23.VI, HUISMAN). In juli vrij regelmatig in zeer klein aantal op 16 verschillende dagen, in augustus al beter, maar vooral in september en oktober, toen de vlinder vrijwel geen enkele dag in de meldingen ontbrak. De top viel omstreeks half september: 96 op 13.IX, 70 op 16.IX, maar toch ook op 22.X nog 30. De slotdatum was 30.X met twee stuks te Oostvoorne (VESTERGAARD).

Vindplaatsen. Lbg.: Epen, Vijlen, Brunssum, Annendaal. N.B.: Biesbosch. Zl.: Ritthem, Valkenisse, Oostkapelle. Z.H.: Melissant, Middelharnis, Goedereede, Hendrik-Ido-Ambacht, Oostvoorne, Rotterdam, Sliedrecht. N.H.: Bentveld, Overveen, Halfweg, Naardermeer, Crailo. Gdl.: Assel. Ov.: Deventer, Abdij Sion, Dalfsen, Ommen. Fr.: Menaldum, Oosterend (Terschelling).

Totaal aantal waarnemingen: 901, een goed seizoen voor deze soort.

27. *Udea martialis* Hübner. Twee exemplaren in juli: op 23 en 31.VII telkens één te Melissant. In augustus alleen in de eerste helft van de maand, toen op vrijwel alle dagen in klein aantal. Dan is er een hiaat van 14.VIII tot 3.IX (op die datum drie te Halfweg), waarna een vrijwel ononderbroken reeks volgt van 12.IX tot begin november met als maximum 37 en 39 op 20 en 21.X. In november nog op zes verschillende dagen, het laatste exemplaar 29.XI te Oostvoorne. Op deze vindplaats werd *martialis* vanaf 6 oktober zeer geregeld in de val aangetroffen, vrijwel steeds in verse exemplaren (VESTERGAARD). Er zijn dus blijkbaar twee generaties geweest: de immigranten van tweede helft juli tot in september, de afstammelingen van $\pm$ half september tot eind november.

Vindplaatsen. Lbg.: Epen. Zl.: Ritthem, Valkenisse, Oostkapelle, Schuddebeurs. Z.H.: Melissant, Middelharnis, Goedereede, Herkingen, Oostvoorne, Hendrik-Ido-Ambacht, Arkel. N.H.: Bentveld, Overveen, Halfweg, Naardermeer, Crailo. Ov.: Abdij Sion.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 355, veel beter dan de twee voorafgaande jaren, alleen overtroffen door het topjaar 1966.

28. *Palpita unionalis* Hübner. Op 15 oktober werd een exemplaar te Halfweg gevangen (VAN AARTSEN).

29. *Plutella xylostella* L. (*maculipennis* Curtis). De twee eerste exemplaren werden 7 mei in de val te Melissant aangetroffen (HUISMAN). Vanaf die datum was de vlinder tot begin november toe vrijwel zonder onderbreking aanwezig, maar in mei, juni en juli toch meest in kleine aantallen. Een uitzondering vormt de vangst van 24 stuks te Oosterend op Terschelling op 20 juli. Begin augustus evenwel stegen de totalen plotseling. 12.VIII trof VAN AARTSEN het diertje bij duizenden aan op de heide bij Leuvenum. Een soortgelijke ervaring deed WOL-SCHRIJN 30 augustus op de heide bij Crailo op, waar de soort overdag zeer talrijk aanwezig was. Toch is het nauwelijks aan te nemen, dat *xylostella* zich in zo'n biotoop zou ontwikkelen. Half september was de vlinder vrij talrijk op Walcheren. In de tweede helft van september en begin oktober liepen de totalen sterk terug, maar in de tweede helft van laatstgenoemde maand trad weer een duidelijke verbetering in (38 op 21.X, 40 op 22.X). In november waren de getallen zeer laag, meest één of twee per dag, maar op de laatste dag van het seizoen (29.XI) toch

nog zes verse dieren in de val te Oostvoorne! Hoe de generaties overigens over de maanden verdeeld geweest zijn, is met geen mogelijkheid te zeggen.

De soort is vrij zeker over het hele land verspreid geweest. Ik heb geen opgaven van Drente en Groningen, maar dat komt ongetwijfeld alleen door gebrek aan waarnemers.

Totaal aantal waarnemingen: 5700.

Enkele vermeldenswaardige gegevens zijn nog:

Leucoma salicis L. Op 24 juni verschenen te Amersfoort $\pm$ 50 stuks op de lamp (NIEUWLAND). Op 6 juli reed PENNERS tegen 23 uur bij Weert door een zwerm heen, die zo dicht was, dat het leek of het sneeuwde.

Lithosia quadra L. Geen enkele melding!

Mythimna l-album L. De eerste generatie vloog van 14 juni—25 juli, als steeds in klein aantal en hoofdzakelijk in het zuiden en midden van Limburg. De enige vindplaats daarbuiten is Arkel. De tweede werd ononderbroken gemeld van 1 september—1 november met nog een zeer laat exemplaar op 15.XI te Ospel. De vlinder werd nu op meer plaatsen buiten Limburg gezien en de totalen waren belangrijk hoger: maximum 40 op 13.IX.

Vindplaatsen. Lbg.: Eijs, Gulpen, Klimmen, Simpelveld, Heerlen, Brunsum, Sittard, Stein, Annendaal, Montfort, Roermond, Ospel, Swalmen, Belfeld. Z.H.: Arkel. Gdl.: Nijmegen, Berg en Dal, Wageningen, Ruurlo.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 590, het maximum dat ooit genoteerd kon worden.

Mythimna albipuncta Den. & Schiff. Alleen vermeld uit Limburg. Op 28 mei en 18 juni ving OTTENHEIJM telkens één te Belfeld. In de periode van 6.VIII—11.IX trof MAASSEN in de val te Annendaal slechts 26 stuks aan, terwijl de vlinder in de vijftiger jaren vaak met tientallen op het laken zat. Van 10.VIII—17.VIII zag HUISMAN slechts één te Epen, terwijl op Goeree-Overflakkee geen enkel exemplaar gezien werd. Ook VAN AARTSEN trof de vlinder niet op Walcheren aan.

Hoplodrina ambigua Den. & Schiff. In Limburg werd de vlinder weinig gezien: 22.VI en 25.VII telkens één te Stein, 17 en 18.VIII idem te Annendaal en 11.IX daar nog twee. De meeste werden in het kustgebied van de Zeeuwse en Zuidhollandse eilanden aangetroffen: Oostkapelle, Haamstede, Melissant, Oostvoorne en op 25.VI en 16.IX ook telkens één te Naaldwijk. Er zijn blijkbaar twee generaties geweest, een zwakke van 28.V—5.VII en een wat talrijker van 25.VII—23.IX met top omstreeks eind augustus.

Het totaal aantal gemelde exemplaren bedroeg 100, wat in elk geval beter is dan de voorafgaande vier jaren.

Xylena exsoleta L. Slechts één vermeld: 23.X een ♂ te Hoog-Soeren (LEFFEF).

Pyrausta sticticalis L. Mogelijk is deze Pyralide geen indigeen, maar althans hier te lande een migrant. Hij is zeer wisselvallig in zijn voorkomen en wat vooral opvalt, is dat bij navraag geen enkel exemplaar van de eerste generatie uit Nederland bekend blijkt te zijn. Het is daarom dringend gewenst, dat de micro-verzamelaars speciale aandacht aan de soort wijden en hun ervaringen regelmatig op het formulier vermelden. Ik ken slechts één vangst uit 1969: op 19 augustus te Halfweg (VAN AARTSEN).

Tortrix viridana L. In de periode van 18.VI—4.VII werd de vlinder aangetroffen te Melissant, Spijkenisse, Naaldwijk en Arkel. Opvallend is het soms plotse-ling in aantal verschijnen op zo'n vindplaats buiten het normale biotoop. Melis-sant: 1 op 22.VI, 13 op 23.VI, 60 op 24.VI, 1 op 25.VI; Arkel: 30 op 24.VI, 5 op 26.VI, 1 op 4.VII. Een wijze van voorkomen die voor een echte indigeen nauwelijks denkbaar is!

Er moeten ook sterke migraties van lieveheersbeestjes en zweefvliegen geweest zijn blijkens de grote aantallen daarvan, die (meest dood) aanspoelden aan de kusten van de Zuidhollandse en Zeeuwse eilanden. Op 1.VIII trof de heer KOESE honderden dode zweefvliegen aan in de branding bij Ouddorp en twee *Cocci-nella*'s. De volgende dag lagen tientallen zweefvliegen in het water. Op 3.VIII spoelden honderden *Coccinella*'s aan, levende en dode. Op 12.VIII lagen veel zweefvliegen en *Coccinella*'s op het strand van Schouwen volgens mededeling van het Zierikzeese Nieuwsblad. De paar zweefvliegen, die ik van Goeree toegestuurd kreeg, behoorden tot *Scaeva pyrastris* L. en *Syrphus corollae* Fabricius, beide ge-wone soorten (Dr. T. VAN LEEUWEN det.).

Conclusie. Een seizoen dat vooral gekenmerkt is door de vangsten van verschil-lende zeer zeldzame soorten.

Summary

The thirtieth report on migrating Lepidoptera in the Netherlands for the year 1969 mentions the following particulars:

1. *Pontia daplidice* L. One specimen in the prov. of Overijssel.
2. *Pieris brassicae* L. A distinct migration coming from the south near Hook of Holland on May 29.
3. *Pieris rapae* L. One specimen observed with the *brassicae* migration, three specimens coming out of sea to the coast of the island of Goeree (prov. of Zee-land) on June 28.
4. *Colias hyale* L. No observations of the first generation, the second one almost exclusively in the south of the prov. of Limburg. Total number 61.
5. *Colias crocea* Fourcroy. First on July 18, total number 41, most of them in October.
6. *Vanessa atalanta* L. One on March 27 indoors. A few in April, rather weak immigration in May, June and the beginning of July. Top of first Netherlands generation in the beginning of August, of the second one (which was much better) at the end of September and the beginning of October. A few seen in the autumn flying in southern direction. Total number 4265, rather mediocre.
7. *Vanessa cardui* L. One specimen on January 15! Immigration started in the middle of May, but was not strong. First home bred generation at the end of July and August, followed by a much weaker one in September and October. Total number 2930, surprisingly good.
8. *Issoria lathonia* L. Only 16 specimens outside the dune area along the North Sea.

9. *Danaus plexippus* L. On November 22 a living specimen was found on board a ship in the port of Rotterdam. It is the second one ever met with in the country.

10. *Lysandra coridon* Poda. One specimen of this rarity in Limburg.

11. *Acherontia atropos* L. Only seven specimens and one caterpillar.

12. *Herse convolvuli* L. Four specimens in all!

13. *Macroglossum stellatarum* L. Only nine specimens, caught or seen between July 14 and October 25.

14. *Spectrum livornica* Esper. One specimen in September.

15. *Scotia ipsilon* Hufnagel. A few in May, June and July, resulting in a feeble immigration. In August, September and October seen on practically every day, but not in great numbers. A few in November. Total number only 384.

16. *Peridroma saucia* Hübner. Very weak immigration, starting in July. The descendants also present in very small numbers, so that the total number only amounted to 37 specimens.

17. *Mythimna unipuncta* Haworth. One ♀ on October 10, the third specimen known from the Netherlands.

18. *Chloridea nubigera* Herrich-Schäffer. One specimen on October 23, the second one ever met with here.

19. *Spodoptera exigua* Hübner. Four in July, one in September.

20. *Autographa bractea* Den. & Schiff. Three specimens in July, the highest number ever met with in the Netherlands!

21. *Autographa gamma* L. One very early specimen: on February 2! Few in April, more in May and especially in the second half of June and in July. Locally large numbers in the first half of August, but the swarms were very mobile. The same phenomenon was observed in the second half of September and the beginning of October. Specimens were still observed on ten days in November. Total number 99000, a good year for the species.

22. *Macdunnoughia confusa* Stephens. 14 specimens between 15 July and 6 October, a good number for this species.

23. *Plusia chryson* Esper. One specimen of this rarity on August 2.

24. *Catocala fraxini* L. One specimen in September.

25. *Orthonama obstipata* Fabricius. One in May, a few in July, two in August, some more in September, but most in October and even a few in November. Total number 70, the highest ever observed.

26. *Nomophila noctuella* Den. & Schiff. One in May and June, better in July and August, but most in September and October. Total number 901, a good year for the species.

27. *Udea martialis* Hübner. Two specimens in July, in the first half of August almost daily, then from the beginning of September till the beginning of November with hardly any interruption, followed by a few in the rest of November. Total number 355, only surpassed by the high number of 1966.

28. *Palpita unionalis* Hübner. One specimen on October 15.

29. *Plutella xylostella* L. Present from the beginning of May till well into November. In the first half of August locally very common on heaths, where the species almost certainly cannot have developed. Total number 5700.

A few remarks on other species:

Mythimna l-album L. Almost exclusively in the southern half of the country, especially in Limburg. Total number 590, the highest ever observed.

Mythimna albipuncta Den. & Schiff. Only mentioned from Limburg in very small numbers.

Hoplodrina ambigua Den. & Schiff. A few in Limburg, most specimens in the southern part of the coastal district. Total number 100.

Xylena exsoleta L. Only one specimen.

Pyrausta sticticalis L. Possibly a migrant in the Netherlands, as only specimens of the second generation are known and as the species is very erratic in its appearance. Only one specimen in August 1969.

Tortrix viridana L. As in practically every year suddenly present in localities far from the normal biotope.

To conclude: a year especially striking for the many rare migrants.

Note. As regards the two very early observations of *Vanessa cardui* and *Autographa gamma*, Ir. R. F. FISSCHER (Royal Netherlands Meteorological Institute, De Bilt) kindly informed me that in both periods preceding the two dates January 15 and February 2, 1969, there was a quasi-stationary region of low pressure in the neighbourhood of the British Isles round which mild air of subtropical origin was conveyed with south-west to south winds.

I do not think it too bold to suppose that both migrants had made use of these air currents rather than to accept the possibility that they had safely overwintered here.

Amsterdam 1010, Oude IJselstraat 12-III.

Oproep om medewerking. Op het Laboratorium voor toegepaste Entomologie te Amsterdam is als gast werkzaam Prof. G. O. POINAR uit Berkeley, Californië. Professor POINAR is specialist op het gebied van nematoden, die als parasieten voorkomen in insecten. Evenals in hogere dieren komen in insecten veel wormen voor, die mede van belang zijn voor biologische bestrijding met behulp van deze parasieten. Het zal bijzonder op prijs gesteld worden, als levend of geconserveerd materiaal waarin men nematoden vindt of vermoedt, aan het Laboratorium wordt gezonden: Linnaeusstraat 2B, tel. 020 356282.

P. A. VAN DER LAAN